1.4. СУДОВА ПРАКТИКА

ТЕЗИСНО: ДУМКИ ФАХІВЦІВ, СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ В КОНТЕКСТІ АНОНСОВАНОГО ІНТЕРВ'Ю З ДИРЕКТОРОМ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ НА ТЕМУ «СЬОГОДЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ - РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ» ДО ДНЯ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА УКРАЇНИ[1]

Левчук Г. Б., Прохоров-Лукин Г. В., Ярослав Ю. Ю.

Анотація. До Дня судового експерта України редакційна колегія журналу зібрала тези фахівців і судових експертів у зв'язку з анонсованим 1 липня 2022 року в мережі Facebook письмовим інтерв'ю директора Департаменту експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України Наталії Ткаченко на тему «Сьогодення судової експертизи в Україні: реалії та виклики». Тринадцять тез мають дискусійний характер і відображають погляди колишніх працівників науково-дослідних установ судових експертиз Мін'юсту Г. Левчук і Г. Прохорова-Лукина (КНДІСЕ), Ю. Ярослава (Львівський НДІСЕ), а також Т. Єгорової (Полтавське відділення ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»). Центральна тема полягає в співвідношенні понять «експерт» і «судовий експерт»: учасники наголошують, що процесуальні кодекси (ст. 69 КПК, ст. 72 ЦПК) знають лише експерта як особу зі спеціальними знаннями, тоді як поняття «судовий експерт» і атестація закріплені Законом України «Про судову експертизу» та відомчими актами Мін'юсту. Г. Прохоров-Лукин пропонує зазначати у свідоцтвах кваліфікацію експерта «з правом проведення судових експертиз», критикує адміністрування галузі, конкурсний добір до НДУСЕ та кадрову політику міністерства, обстоює право експерта на власну обґрунтовану методику, вважає, що Реєстр методик не має вирішального значення, а методики не слід плутати з єдиною методологією; він також пропонує новий Порядок рецензування висновків і винагороду розробникам методик у формі роялті за авторськими договорами. Т. Єгорова закликає недержавних фахівців долучатися до вдосконалення методичної бази на громадських засадах, натомість Г. Левчук пояснює їхню неучасть потребою самостійно заробляти. Ю. Ярослав пов'язує дуалізм «експерт / судовий експерт» з ухваленням Закону 1994 року і вважає, що законопроєкт Мін'юсту № 6284 менше відповідає Керівним принципам Ради Європи щодо ролі призначених судом експертів (Страсбург, 11–12.12.2014), ніж підходам, задекларованим російською федерацією в Шанхайській організації співробітництва. Матеріал корисний для обговорення моделей судово-експертної реформи, статусу недержавних експертів, процедур рецензування та правового захисту авторських прав розробників експертних методик.

Ключові слова: судовий експерт, експерт, атестація судових експертів, свідоцтво судового експерта, Реєстр методик проведення судових експертиз, рецензування висновку експерта, недержавні судові експерти, судово-експертна реформа, законопроєкт № 6284, День судового експерта.

In Brief: Views of Specialists and Forensic Experts on the Announced Interview with the Director for Expert Support of Justice of the Ministry of Justice, "Forensic Science in Ukraine Today: Realities and Challenges", for the Day of the Forensic Expert of Ukraine

Levchuk H. B., Prokhorov-Lukyn H. V., Yaroslav Yu. Yu.

Abstract. For the Day of the Forensic Expert of Ukraine, the journal's editorial board collected short theses from specialists and forensic experts in response to an announced written interview with Nataliia Tkachenko, Director of the Department for Expert Support of Justice of the Ministry of Justice of Ukraine, on the state of forensic science in the country. The thirteen theses, contributed by former staff of state forensic research institutes (H. Levchuk, H. Prokhorov-Lukyn, Yu. Yaroslav) and by T. Yehorova of the Poltava branch of the National Scientific Centre for Forensic Expertise, are openly polemical. Their common thread is the gap between the procedural notion of an expert, defined in Article 69 of the Criminal Procedure Code and Article 72 of the Civil Procedure Code simply as a person with special knowledge, and the status of a certified forensic expert created by the Law on Forensic Examination and ministerial regulation. Contributors criticise the administrative regulation of the field, competitive recruitment and staffing of state institutes, argue that the Register of Methods should not be decisive and that experts may justify their own methods, and call for a new procedure for peer review of expert opinions. Proposals include recording in certificates the qualification of an expert with the right to conduct forensic examinations and paying royalties to authors of validated methods. One contributor urges non-state specialists to help develop methods on a voluntary basis, while another explains their reluctance by the need to earn a living. Draft Law No. 6284 is assessed against the 2014 Council of Europe Guidelines on the role of court-appointed experts. The theses inform debate on the design of forensic reform.

Keywords: forensic expert, expert, certification of forensic experts, Register of Forensic Methods, peer review of expert opinions, non-state forensic experts, forensic reform, Draft Law No. 6284, court-appointed experts.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 03.07.2022.*

Повний текст

1. В Україні відсутня різниця між поняттям експерта та судовим експертом. В процесуальних документах є «експерт» ст. 69 КПК, ст. 72 ЦПК… т.і. (Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи) про атестацію експерта ні слова. Поняття «судовий експерт» є в площині Міністерства юстиції - закон України «Про судову експертизу». До речі, в поліції є «експерт-криміналіст» **(Автор тезису - Левчук Ганна, екс-старший судовий експерт відділу психологічних досліджень КНДІСЕ).**

2. Поки є адміністрування судової експертизи (далі - СЕ) у сучасному вигляді, перспективи розвитку СЕ є незначними. Ринок та конкуренція сприяють розвитку, адміністрування та корупція - гальмують. Вказані законопроекти у Верховній Раді щодо реформи судово-експертної діяльності - це пережитки совка. Пропонується створити Правила надання доказів до суду, а судові експерти повинні діяти у межах процесуального закону **(Автор тезису - Григорій Прохоров-Лукин, екс-завідувач лабораторії трасології і балістики Київського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

3. Конкурси у науково-дослідні установи судових експертиз нівілюються, основана причина - корупція та кумівство, командний вибір кандидата. В конкурсі приймають участь чимало пройдисвітів, а не професіоналів. На теперішній час кадровий склад науково-дослідних установ судових експертиз МЮ кардинально змінився, зараз у ньому переважають пенсіонери МВС. У Міністерстві юстиції виникла кадрова катастро-

фа, коли на керівних посадах НДУСЕ працюють люди, які не зростали у самих цих НДУСЕ МЮ **(Автор тезису - Григорій Прохоров-Лукин, екс-завідувач лабораторії трасології і балістики Київського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

4. Немає жодного сенсу протиставляти свідоцтво "СУДОВОГО ЕКСПЕРТА" зі спеціальним знанням ФАХІВЦЯ. Як відомо, "ДУАЛІЗМ" (від лат. dualis – двоїстий) – визнання двох першооснов буття та використання засадничих понять у світорозумінні й пізнанні, визначених шляхом протиставлення (буття–ніщо, реальність–ілюзія, істина–хиба, добро–зло, теоретичне–емпіричне, теоретичне–практичне). Очевидно, що для судочинства важливіші знання, а не свідоцтво. Відмінність між експертом і судовим експертом полягає у тому, що експерт - це носій спеціальних знань. Судовий експерт - це процесуальна особа, тобто експерт, залучений до процесу на визначених законом підставах. Поняття "експерт" ширше поняття "судовий експерт" та охоплює останнє. В свідоцтвах потрібно писати: "присвоєна кваліфікація експерта за спеціальністю ... з правом проведення судових експертиз **(Автор тезису - Григорій Прохоров-Лукин, екс-завідувач лабораторії трасології і балістики Київського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

5. Реєстр судових методик не має вирішального значення при проведенні судових експертиз. Методики СЕ не повинні бути догмами, а мають бути керівництвами до діяльності. Кожен експерт має право створити, обґрунтувати та використати власну методику дослідження. Методики не треба плутати з методологією, яка має бути єдиною **(Автор тезису - Григорій Прохоров-Лукин, екс-завідувач лабораторії трасології і балістики Київського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

6. В рецензіях потрібно розглядати два типи оцінок: оцінка висновків шляхом рецензування та оцінка висновку, яку надає суд. Міністерство юстиції заперечує факт надання процесуального статусу рецензіям. Існує потреба у прийнятті нового Порядку рецензування **(Автор тезису - Григорій Прохоров-Лукин, екс-завідувач лабораторії трасології і балістики Київського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

7. Процесуальною особою визначено «експерта» (приклад, ст.69 КПК, Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи). Жодної згадки про «судового експерта» в процесуальних документах не має. Працівники НДІСЕ на посадах «судового експерта» проте документ, який вони складають має назву «ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА за результатами проведення судової експертизи» і підписуються під ним, як: «ЕКСПЕРТ П.І.Б.». В жодному процесуальному документі не зазначається, що експертизу повинен виконати саме СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ, однак експерт має право користуватися іншими правами, передбаченими Законом України "Про судову експертизу". Тому різниця між двома поняттями є в тому, що саме «експерт» є процесуальною особою. А поняття «судовий експерт» створив Мінюст, щоб мати вплив на цих осіб (атестовувати, накладати стягнення, разатестовувати). Для того щоб отримати статус СУДОВОГО експерта потрібно грати по правилах, які встановив Мінюст, проходити атестацію **(Автор тезису - Левчук Ганна, екс-старший судовий експерт відділу психологічних досліджень КНДІСЕ).**

8. Міністерство юстиції не створило поняття судового експерта, але перекрутило його зміст. Практика демонструє чимало випадків, коли суди залучають як судових експертів фахівців, які не мають свідоцтв МЮ і визнають їх висновки належними та допустимими доказами. На теперішній час "правила гри" в Міністерстві юстиції визна-

чають посадовці, які не провели жодної судової експертизи в своїй діяльності **(Автор тезису - Григорій Прохоров-Лукин, екс-завідувач лабораторії трасології і балістики Київського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

9. Дуалізму експерт-судовий експерт пішов після 1994 року в зв'язку із прийняттям ЗУ «Про СЕ» і заглиблювався чиновниками МЮ для виправдовування своєї визначальної ролі в регулюванні цієї ділянки … А насправді, це просто експерти із «шашечками» … За обсягами спеціальних знань, можуть нічим не відрізняються від звичайних фахівців експертів … **(Автор тезису - Юрій Ярослав, екс-директор Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

10. Фахівці, які не є судовими експертами атестованими Міністерством юстиції, надають багато вимог і порад, а також критики щодо змін у СЕ, але не виявляють бажання удосконалювати, розробляти методичну базу саме своєї експертної спеціальності до якої відносяться. Проте гасел і критики забагато. Звісно, гласність важлива. Але, у важкий час, може, пора щось корисне робити, а не обговорювати? Фахівців можуть бути залучені за умов добровільності спільної праці до удосконалення методичної бази. Державні судові експерти наразі працюють 24/7, і на розроблення методик фізично не вистачає часу. Механізм залучення/ участі фахівців існує давно. Наприклад, приватні експерти можуть бути у складі розробників методик, звісно, на громадських засадах. Безоплатність участі недержавних експертів обумовлена скрутою у державному бюджеті і потребою шукати інші джерела фінансування **(Автор тезису - Тетяна Єгорова, завідувачка сектору криміналістичних та психологічних досліджень Полтавського відділення Національного наукового центру ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса).**

11. Фахівці, які не є судовими експертами атестованими Міністерством юстиції не приймають участь у розроблянні судових методик з причини, що вони грошові кошти вимушені самостійно заробляти, а для державних судових експертів написання судових методик є обов'язок і таким чином вони відпрацьовують свою заробітну плату **(Автор тезису - Левчук Ганна, екс-старший судовий експерт відділу психологічних досліджень КНДІСЕ).**

12. Час - це єдиний не відновлюваний ресурс людини. Як зацікавити недержавних експертів приймати участь у створенні методичного забезпечення безоплатно, тобто змусити їх витрачати свій час? На мій погляд, дуже просто - укласти авторські договори з оплатою у вигляді роялті. Звичайно, це потребує розробки певних механізмів, оскільки роялті треба включати до вартості експертиз, які виконуються із застосуванням розроблених методик. Але МЮ вперто не хоче цим займатися (а може взагалі не бачить цієї проблеми). До речі, роялті можуть сплачуватися й експертам державних установ за використання розроблених ними методик, публікації та ін. Проте жодна атестована методика до цього часу не отримала вартісної оцінки як об'єкт авторського права та не поставлена на баланс. Тобто це своєрідний грабунок розробників методик - вони не отримують винагороди за свої розробки. Втім, якщо народ мовчить, може йому це й не треба? Відомо, що буття визначає свідомість. Економічні перспективи Україні у сучасних умовах невтішні. Може експертам треба замилитися над отриманням додаткових і цілком легальних доходів? **(Автор тезису - Григорій Прохоров-Лукин, екс-завідувач лабораторії трасології і балістики Київського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

13. До 24 лютого 2022 року, Міністерство юстиції здебільшого калькувало свої погляди з "московітських" (совкових) нормативних документів, не звертаючи увагу на стандарти ЄС. Законопроект від МЮ №6284 за декларованими там стратегічними принципами, і відповідно, вектором розвитку СЕ, менш подібний до європейського правового документу ("Керівні принципи щодо ролі призначених судом експертів у судових процесах держав-членів Ради Європи", затверджені на 24 засіданні комісії з питань ефективності правосуддя, Страссбург, 11-12.12.2014р.), а більше до принципів, декларованих рф до СЕ в ШОС (Шанхайській організації співробітництва) **(Автор тезису - Юрій Ярослав, екс-директор Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз).**

References

1. Levchuk H. B., Prokhorov-Lukyn H. V., Yaroslav Yu. Yu. Tezysno: dumky fakhivtsiv, sudovykh ekspertiv v konteksti anonsovanoho interviu z Dyrektorom ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia Ministerstva yustytsii na temu "Sohodennia sudovoi ekspertyzy v Ukraini - realii ta vyklyky" do Dnia sudovoho eksperta Ukrainy [In Brief: Views of Specialists and Forensic Experts on the Announced Interview with the Director for Expert Support of Justice of the Ministry of Justice, "Forensic Science in Ukraine Today: Realities and Challenges", for the Day of the Forensic Expert of Ukraine]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 4 (40). URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6873-tezisno-dumki-fakhivtsiv-sudovikh-ekspertiv-v-konteksti-anonsovanogo-interv-yu-z-direktorom-ekspertnogo-zabezpechennya-pravosuddya-ministerstva-yustitsiji-na-temu-sogodennya-sudovoji-ekspertizi-v-ukrajini-realiji-ta-vikliki-do-dnya-sudovogo-eksperta-ukrajini (onovlena versiia vid 05.07.2022). [in Ukrainian].